

Děti s mentálním postižením a IKT

Piotr Plichta

School with Class
Foundation

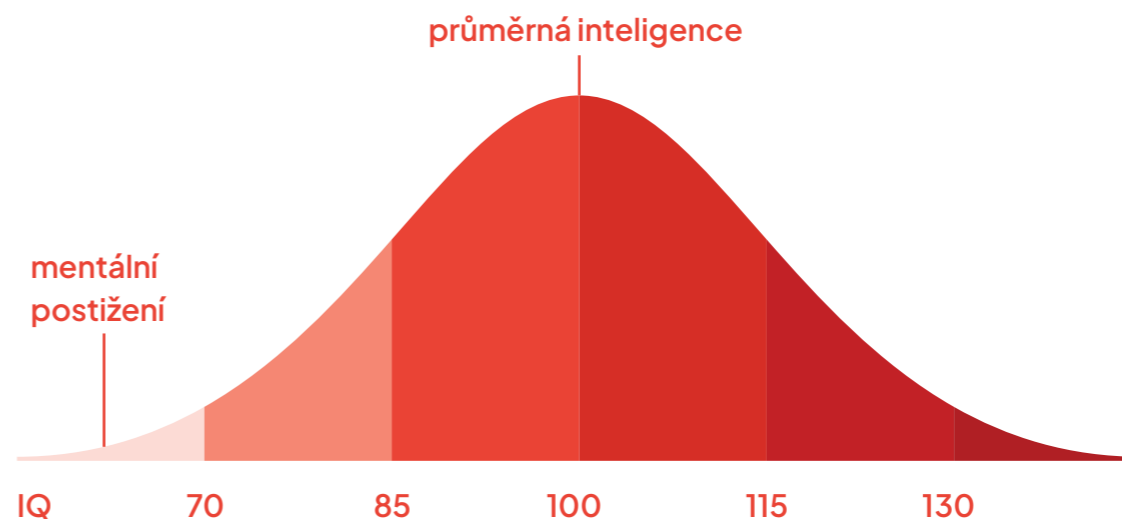
**Be
Internet
Awesome.**

1 Co to je mentální postižení?

Mentální postižení zahrnuje deficity v intelektuálním a adaptivním (souvisejícím s přizpůsobováním) fungování. Projevuje se v oblastech souvisejících s porozuměním pojmům, sociálním fungováním (například v komunikaci s ostatními) a v praktických oblastech (například školní a domácí dovednosti). Vzniká v raném období života (obvykle se považuje, že do 18. roku života; Gałeckí, Świącicki, 2015). Klasifikace pro mentální postižení se vztahuje na osoby s inteligenčním kvocientem pod asi 70 bodů IQ (měřeno pomocí standardizovaných hodnotících nástrojů – inteligenční testy). V každodenní práci není znalost tohoto ukazatele rozhodující. Důležitější je používat tak zvanou funkční diagnostiku, díky které můžeme posoudit, co dítě umí bez dodatečné pomoci (silné stránky), co ještě nezvládlo (slabé stránky) a co neumí, ale je v dosahu jeho možností (např. vykonává úkol, ale s pomocí).

V závislosti na úrovni fungování se rozlišuje lehký, středně těžký, těžký a hluboký stupeň mentálního postižení. Mladí lidé s mentálním postižením tvoří velmi různorodou skupinu. To se týká například míry potřeby každodenní pomoci a toho, jakou podporu dostávají (například zda mají přátele). V této skupině jsou osoby, které budou v budoucnu vést samostatný život. Jsou i také, které budou potřebovat celoživotní péči. Odhaduje se, že takovou diagnózu má asi 2–3 procent mladých lidí ve školním věku (Kijak, 2013). Naprostá většina z nich má lehký stupeň mentálního postižení. Přestože došlo k zásadnímu

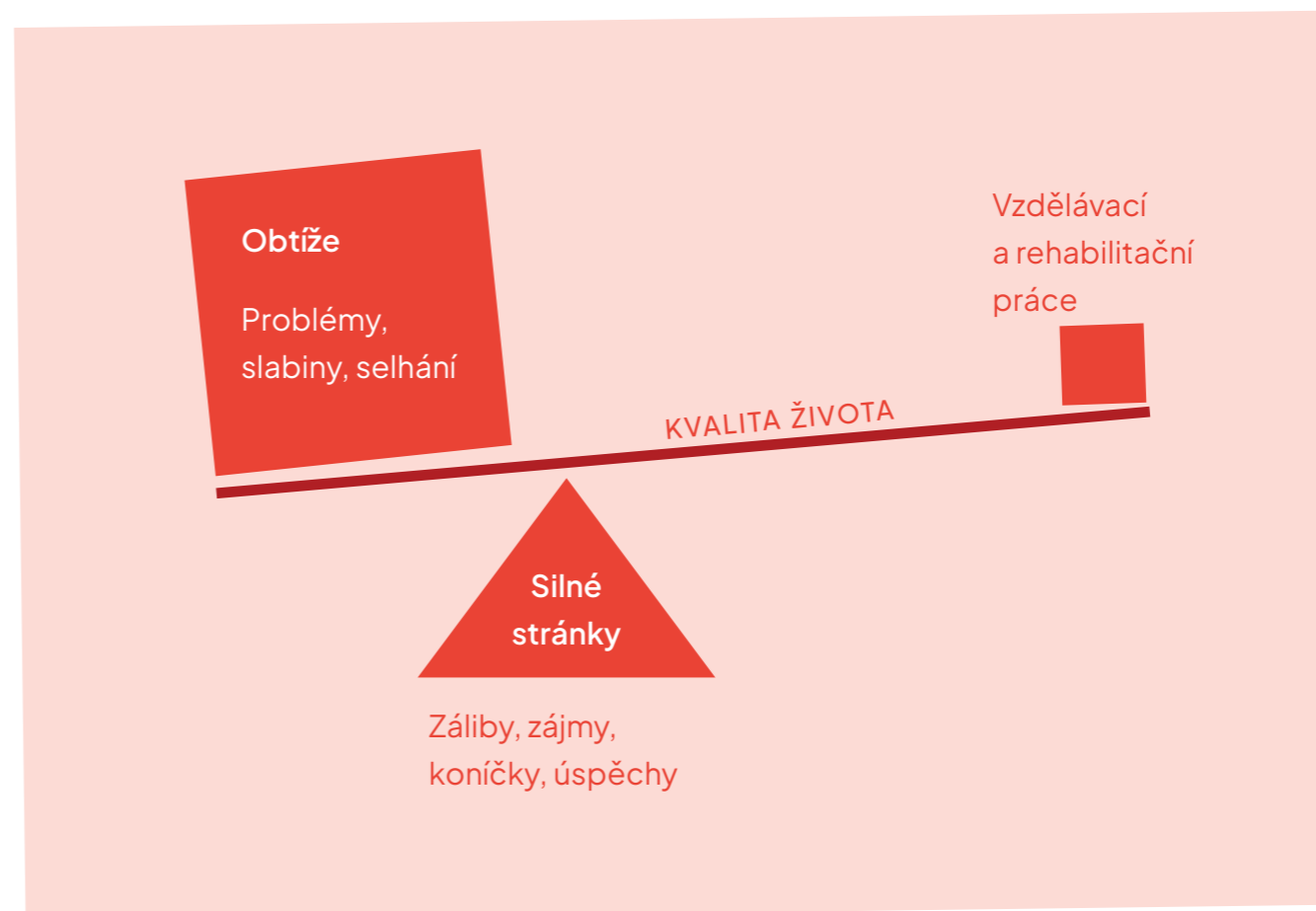
průlomem v uvažování o tomto typu postižení, popis fungování lidí s mentálním postižením se stále ve velké míře týká deficitů, tak zvaných Achillových pat. V současné době je tento přístup doplněn mezi jinými takovými předpoklady, že se omezení vyskytují společně se silnými stránkami a že díky individualizované podpoře se fungování osob s mentálním postižením obvykle zlepšuje (Schalock a kol, 2010).

To je důsledkem mimo jiné šíření tzv. sociálního modelu postižení. Podle něj fungování osob s postižením závisí více na sociálních faktorech, jako je například podpora či adaptace, než na individuálních vlastnostech a omezeních (Wehmeyer, 2021). Dnes dochází k významnému posunu v chápání mentálního postižení. Spočívá ve stále integrovanějším, celostním přístupu k lidem s mentálním postižením, zaměřením na lidská práva, sociální spravedlnost, uzpůsobení služeb a individualizované podpoře v klíčových oblastech života v pokud možno inkluzivním prostředí (Schalock a kol., 2019).

„Dejte mi pevný bod a já pohnu Zemí“ – dokonale známe fyzikální smysl myšlenky Archiméda ze Syrakus. Stačí mít vhodnou páku a opěrný bod, aby se poměrně nevelkou silou dala měnit poloha obrovských břemen. Obrazně řečeno, při práci s jiným člověkem, zejména takovým, jenž se nachází ve svízelnější situaci, se označení Archimédova pevného bodu vztahuje k jeho silným stránkám (Grzegorzewska, 1969). Často nemusejí být zřejmé, nikoliv nutně velkolepé, a jejich objev (například pozorným učitelem) může být průlomem ve vzdělávací a rehabilitační práci a zlepšit pocíťovanou kvalitu života. Jakkoli to může znít banálně, může to být něco zdánlivě malého (například zájmy dítěte, které ostatní nedoceňují).

Objev silných stránek může představovat průlom ve vzdělávací a rehabilitační práci a zlepšit vnímanou kvalitu života.

2 Žáci a žákyně s mentálním postižením a internet

Osoby s postižením, zejména s mentálním postižením, jsou ohroženy digitálním vyloučením (Chadwick a kol., 2013; Glen-cross a kol., 2021; Chadwick a kol., 2022). Přestože používání internetu se v této skupině rozšiřuje (stále více lidí má přístup k internetu a používá jej; Chiner a kol., 2017), rozdíly oproti zbytku populace jsou stále značné (Alfredsson Agren a kol., 2020).

Situace mladých lidí s mentálním postižením se také liší od lidí s jiným postižením (například zraku nebo pohybového aparátu), kteří obvykle ve větší míře rozhodují o sobě. Bohužel chybí jak diagnózy, tak řešení v oblasti „speciálního mediálního vzdělávání“ adresovaného žákům a žákyním s postižením (Plichta, 2017). Charakteristickým jevem je věnování větší pozornosti hrozbám než příležitostem vyplývajícím z přítomnosti nových technologií v životech osob s postižením (Seale, 2014).

Výzkumy ukazují, že méně mladých lidí s mentálním postižením používá internet ve srovnání s jejich vrstevníky bez postižení, ale používají jej podobným způsobem (zejména pro zábavu). Za zmínku stojí, že častěji jej naopak využívají pro online hry (Alfredsson Agren a kol., 2020). Používání pro radost (Livingstone a kol., 2018) je důležité, ale nevyčerpává možnosti, které nabízí digitální svět. Jeden z největších rozdílů mezi

teenagery s mentálním postižením a bez něj se týká vyhledávání informací na internetu (dělá to pravidelně přiměřeně 14 procent a 80 procent; Alfredsson Agren, 2020). Mladí lidé s mentálním postižením mají často potíže se čtením a velká část internetového obsahu je textová, navíc často jsou napsaná obtížným jazykem.

Teenageři s mentálním postižením vyhledávají informace na internetu téměř

6krát méně často než jejich vrstevníci bez tohoto postižení.

14%

80%

Řada online materiálů není přizpůsobena lidem s mentálním postižením

Z PRAKTICKÉHO HLEDISKA

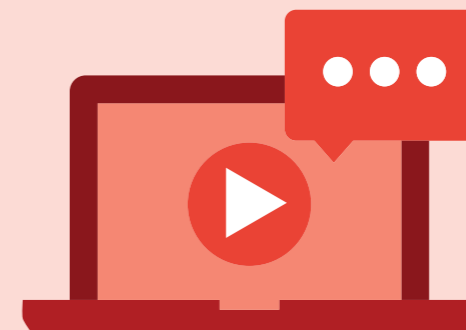
Na webu chybí materiály, které by byly přizpůsobeny intelektuálně postiženým uživatelům a uživatelkám internetu. Některé děti a mládež se středně těžkým (a někdy dokonce i mírným) mentálním postižením neumějí číst, a i když přečtou krátké texty, tak ne vždy chápou jejich význam. Příklady a osvědčené postupy, které se objevují v dostupných materiálech, jsou nasyceny těžkou slovní zásobou a metaforami, kterým tyto lidé prostě nerozumějí. Proto potřebujeme **obsah, který není složitý, ale zároveň není dětinský**.

Ve speciálním školství pracuji dvacet sedm let a celou tu dobu pozoruji bagatelizování tohoto tématu. Ne všichni učitelé a učitelky, pedagožky a pedagogové plus rodiče a vychovatelé jsou odborníky na moderní technologie. Proto stojí za to jejich práci podpořit a pomáhat při vypracování materiálů nezbytných pro digitální vzdělávání jejich žáků, žákyň a dětí. Již mnoho let se snažím pomocí svého blogu specjalni.pl navrhnout nápady na využití IKT ve vzdělávací a terapeutické práci.

Zyta Czechowska – terapeutka a učitelka ve speciální škole, trenérka programu Internetoví úžasňáci

Jak lze přizpůsobit obsah lidem s mentálním postižením?

- Bylo by skvělé, kdyby to byly materiály s malým množstvím textu a více obrázky.
- Určitě se osvědčí pomůcky v podobě komiksů.
- Hodily by se také krátká videa s jasným a jednoduchým sdělením obsahující situace z každodenního života.
- Neocenitelným pomocníkem jsou vždy myšlenkové mapy, infografiky i plakáty.
- Chybí zdroje se zvětšeným písmem, ale také se symboly, PCS nebo piktogramy pro lidi, kteří používají alternativní a podpůrnou formu komunikace.

Další výzvou pro lidi s mentálním postižením může být zvládnání rychlých změn (například hardware, aktualizace). Na poměrně dobré úrovni je v jich případech zvládnutí procedurálních znalostí (například týkajících se zapamatování následných fází jednání v určené situaci). Toho lze využít mimo jiné k rozvíjení dovednosti bezpečného používání internetu. Je však třeba mít na paměti, že tato zákonitost nemusí platit pro všechny žáky a žákyně s mentálním postižením – jedná se o velmi různorodou skupinu.

Osobami, které rozhodují o používání internetu dětmi a mládeží s mentálním postižením, jsou často jejich rodiče či opatrovníci. Je proto nutné porozumět jejich myšlení ohledně digitálních příležitostí a hrozeb (Cook a kol., 2017). Proto jsou důležité vzdělávací a podpůrné aktivity určené pro osoby pečující o žáky a žákyně s mentálním postižením. Velkou výzvou jsou omezené znalosti dospělých o zkušenostech této skupiny mladých lidí v digitálním prostředí, včetně rizikového chování (Molin a kol., 2015; Sorbring a kol., 2017). Stává se také, že těmi kompetentnějšími uživateli a uživatelkami internetu doma jsou děti s mentálním postižením, nikoli jejich rodiče (Plichta, 2017; Plichta, 2019).

Důležité jsou taky vzdělávací a podpůrné aktivity určené pro osoby pečující o žáky a žákyně s mentálním postižením.

3 Hrozby a příležitosti

Při zvažování různých hledisek přítomnosti osob s mentálním postižením na síti by se měla vždy brát v úvahu závažná rizika (například zapojení do rizikového chování), ale také příležitosti (například obohacení sociálních kontaktů).

Hrozby

Jednou z hrozeb je problematické používání internetu (PPI). Je definováno jako porucha chování související s přílišným využíváním elektronických zařízení k používání aplikací a webových stránek (Tomczyk, 2019). PPI je rozpoznáváno na základě příznaků, které se vztahují mimo jiné k volnému času, školním povinnostem, sociálním vztahům (například zanedbávání výuky, jídla nebo spánku kvůli používání internetu, neúspěšné pokusy omezit používání internetu; Young, 2017). Může mít kompenzační charakter a být příznakem jiných potíží (například týkajících se duševního zdraví) či škodlivým způsobem vyrovnávání se se zkušenostmi offline.

Je také nutné zdůraznit zvýšené riziko výskytu různých typů nežádoucích aktivit jiných lidí, které se vyskytuje u osob se zdravotním postižením (zejména s mentálním postižením).

Výzkumy ukazují, že používání internetu, zejména sociálních sítí, může vést k obtížným, často neplánovaným situacím (Buijs a kol., 2017; Löfgren-Martenson a kol., 2015; Sallafranque-St-Louis, Normand, 2017). Ty se mohou týkat mimo jiné:

- **nadměrného používání internetu,**
- **vystavení nevhodnému obsahu,**
- **online oslovování za sexuální účely,**
- **kyberšikany a kyberviktimize** (Chiner a kol., 2021).

Úryvek z rozhovoru se speciálním pedagogem

„Mají kontakt s různými lidmi, setkávají se s těmito lidmi. Je to také velmi nebezpečné právě při hledání tohoto pocitu sebevědomí, pocitu, že jsem někdo, někdo stejně důležitý jako takzvané zdravé osoby, a při hledání blízkých vztahů“ (Plichta a kol., 2022).

Bullying a mládež s mentálním postižením

Nejvíce prozkoumané riziko pro mladé lidi s mentálním postižením je zapojení do tradičního a elektronického bullyingu. Obzvláště důležitý je aspekt viktimizace, protože zde dochází ke kumulaci nepříznivých faktorů: snadné zranění, sociální izolace, nedostatek podpory, omezené schopnosti zvládnání těžkých emocí, komunikační potíže. Horší je, že ve světle výzkumů jsou výpovědi o křivdě, kterou utrpěly osoby s mentálním postižením, někdy považovány za nevěrohodné (Plichta, 2010). Jacek Pyżalski (2012) ve své typologii elektronické agrese označil elektronickou agresi jako jeden z podtypů agrese prováděné pomocí nových médií (Electronic Aggression Against the Vulnerable).

Příležitosti

Pro osoby s postižením je důležitou hodnotou mít větší kontrolu nad vlastní situací, možnost sebeurčení a účasti v sociálním životě. Podpora v používání digitálních technologií jim může usnadnit získávání kontroly nad vlastním životem. Například digitální prostředí může být důležitým prostředkem, jak pomoci mladým lidem s mentálním postižením dosahovat různých cílů (rozšíření sociálních kruhů, spektra volnočasových aktivit a tak dále). Proto lze internet vnímat také jako podpůrný nástroj při zavádění tradičních (offline) úkolů ve školním vzdělávání (například čtení, psaní, počítání). To platí i pro podporu fungování v mimoškolním prostředí (například adaptivní dovednosti, lepší sebekontrola).

Používání internetu může také přispět k posílení postavení v různých oblastech:

- **individuální** (mimo jiné rozvíjením pocitu efektivity a získáváním dovedností),
- **interpersonální** (mimo jiné prostřednictvím možnosti obohacovat sociální kontakty, sebevyjádření, snížení osamělosti),
- **skupinové** (například účastí v online komunitách),
- **občanské** (například přístupem k různým informacím, službám) – pro osoby s mentálním postižením je tato poslední úroveň nejobtížněji dosažitelná (Amichai-Hamburger a kol., 2008).

Podpora v používání digitálních technologií může lidem s postižením usnadnit získávání kontroly nad vlastním životem.

4 Doporučení

Zkušenosti v digitálním světě úzce souvisí s tradičním fungováním. Některá doporučení mají tedy univerzální charakter. Například posílení sebevědomí žáků a žákyň s mentálním postižením, projevování respektu, je faktorem ochrany před hrozbami offline i online. Chrání před vyhledáváním pozornosti a sociální akceptace v skupinách, které mohou mít negativní vliv. Totéž se vztahuje na podporu vrstevnických vztahů.

Jednou z nejčastěji identifikovaných hrozeb je kyberšikana – a lidé s mentálním postižením, kteří ji zakoušejí, ne vždy prozrazují pachatele. Je to kvůli strachu z pokažení vztahu, ztráty známosti s lidmi, kteří vůči nim udělali něco nepříjemného. Jak uvedl jeden z rodičů, důvodem byla touha udržet vztah – „přátelství za každou cenu“ (McHugh, Howard, 2017).

- Vzhledem k tomu, že se hovoří, že se **tradiční agresivita a agresivita vedená pomocí nových médií do značné míry vyskytují obvykle vedle sebe** (Pyžalski, 2012), ve školních aktivitách by měly být zohledňovány společně.
- **Důležitá je realizace aktivit zaměřených na žákyně a žáky s mentálním postižením.** Při práci s lidmi zažívajícími kybernásilí může být užitečné společně analyzovat příběhy, postavy, děje a motivace. Toho lze dosáhnout využitím vzdělávacích materiálů v různorodých formách (například komiksy, společenské příběhy, filmy, texty psané jednoduchým jazykem). Zvláště užitečné je v takových cvičeních odkazovat na typické situace z každodenního života.

Lidé s mentálním postižením se bojí ztráty známosti s lidmi, kteří vůči nim udělali něco nepříjemného.

Odkazování na situace ze všedního života při práci s dětmi s mentálním postižením díky programu Internetoví úžasňáci

Program Internetoví úžasňáci dovoluje spojit vzdělávání se zábavou a zároveň poskytuje tipy k řešení. Děti se učí pracovat s volbami, emocemi a pravidly. Spojují dovednosti a představitivost a získané zkušenosti uvádějí do vztahů s každodenními situacemi.

Internetoví úžasňáci jsou zábava, která vede ke znalostem. Pomáháme našim žákům a žákyním s úkoly spojenými se čtením, vysvětlujeme význam slov. Dovolujeme jim dopouštět se chyb a hledat vlastní řešení. Učíme je žádat o pomoc. Skvělá zkušenost!

Jana Vaňková – učitelka ve škole pro tělesně postižené v Opavě (pracuje také se žáky a žákyněmi s mentálním postižením).

Z PRAKTICKÉHO HLEDISKA

Kromě toho je třeba zvážit následující:

- **Výuka dovednosti zvládat situace ve snadno zapamatovatelné formě** (například mnemotechniky) by měla být jednou z priorit. Měla by se týkat základních principů aktivit online, například nezveřejňování osobních informací, známosti svých práv, toho, co je to násilí, jak se chovat, když cítí úzkost.
- **Internetové hrozby pro mladé lidi s mentálním postižením jsou mnohem širší povahy než násilí mezi vrstevníky** (například finanční podvody, snadné podléhání reklamě, sexuální zneužívání, účast na rizikovém chování). Proto se k ochraně a posílení těch, kteří jsou více vystaveni riziku negativních zkušeností, doporučuje holistický přístup. To znamená nejen aktivity na různých úrovních (například třídní, individuální, celoškolské), ale také oslovování těmito aktivitami různých lidí (například učitelek a učitelů, podpůrných pracovníků ve škole, rodičů, opatrovníků, žáků a žákyň bez postižení).
- Vzhledem k tomu, že existuje jen málo specifických programů zaměřených na osoby s mentálním postižením, **stojí za to hledat alespoň vybrané prvky v univerzálních aktivitách** (například trénink zvládnutí vzteku, relaxační trénink). Užitečná budou také vzdělávací sezení, například co je bullying, jak ovlivňuje to, jak se cítíme, proč lidé páchají násilím, co dělat, když nám nebo druhým někdo ubližuje (Majnemer a kol., 2021).

- **Diagnostika jako výchozí bod pro edukační činnosti** – měla by se týkat mnoha oblastí. Jedná se mimo jiné o přístup mladých lidí s mentálním postižením k IKT, úroveň jejich dostupnosti (například kognitivní), způsoby používání, zkušenosti online (pozitivní i negativní), podporu, potřeby a motivace související s používáním internetu. Individuální programy by měly takové otázky zohledňovat, zaznamenávat pokrok, podniknuté činnosti, úspěchy a překážky v oblasti digitální inkluze. Takové diagnózy jsou považovány za účinné formy boje proti digitálnímu vyloučení. Měli by se také zabývat zapojením do vzdělávacích aktivit týkajících se agrese mezi vrstevníky a bullyingu (například popis typických situací, četnost, přijaté role, prováděné intervence a jejich účinnost). Takže taková diagnóza není formou klinického nálezu, ale spočívá především ve shromažďování dostupných informací o potřebách mladých lidí, jejich on-line aktivitách a určování prioritních oblastí podpory.
- **Stanovení priorit.** Většinou nemáme možnost řešit ve školách všechny důležité záležitosti. Své úsilí pak musíme zaměřit na nejdůležitější potřeby dané osoby. Pro někoho to může být například kyberbezpečnost, pro ostatní zase komunikace, mezilidské vztahy.
- **Všichni potřebujeme někoho, s kým lze komunikovat.** Ze tří úrovní přístupu k internetu (technický, intelektuální/kognitivní a sociální) je nejobtížnější dosáhnout toho posledního (Amichai-Hamburger a kol., 2008). Proto bychom měli ve školách podnikat různé aktivity, abychom mladým lidem s mentálním postižením usnadnili navazování a udržování vztahů. Podporu vzájemných vazeb lze dosáhnout využitím nových technologií při úkolech, které vyžadují spolupráci (například společné vytváření digitální historie tříd, alb, práce na společných dokumentech). Internet to hodně usnadňuje, ale je potřeba si s někým promluvit. Rozhodující je přítomnost dalších lidí a podpora, nikoli samotný nástroj (internet, mobilní telefon). Postulát týkající se hodnoty komunikace s ostatními prostřednictvím digitálních nástrojů má však svá omezení. Vzhledem k nezaplněným potřebám sociálních kontaktů a pozornosti ostatních by měla být věnována zvláštní pozornost riziku zapojení mladých lidí s mentálním postižením do prostředí, které na ně mohou mít negativní vliv. Mohou v nich hledat přijetí, aniž by si uvědomovali potenciální hrozby.

Rozhodující je přítomnost dalších lidí a podpora, nikoli samotný nástroj (internet, mobilní telefon).

O tom, jak významná je přítomnost empatických učitelů

Pro lepší pochopení potřeb dětí s mentálním postižením by se všichni učitelé a učitelky měli vyznačovat porozuměním, empatií a racionálním myšlením.

Nejdůležitější je však vnímat toto povolání jako osobní poslání.

Jana Hřibovská – učitelka na Základní škole a Mateřské škole, 17. listopadu v Chomutově

Z PRAKTICKÉHO HLEDISKA

Používané aplikace a zařízení jsou také méně důležitá než to, čeho chceme dosáhnout. Klíčovou otázkou je, za jakým účelem jsou internet nebo – širěji – technologie využívány? Čeho bychom s jejich pomocí chtěli ve vzdělávání dosáhnout, k čemu je dítě s mentálním postižením potřebuje? Digitální prostředky jsou druhořadé vůči cílům.

Například využívání nových médií může pro mladé lidi s mentálním postižením představovat „Archimedův bod“ nebo umožnit jeho objevení.

- **Méně může znamenat více.** Vyplatí se omezit počet používaných zařízení a aplikací ve prospěch jejich větší personalizace, která usnadní využívání, vyhledávání obsahu (například adekvátním naplánováním počtu, vzhledu, velikosti ikon/oken na obrazovce).
- **Přístup „mimořadem“.** Jedná se o začlenění aktivit s využitím internetu pro každodenní životní situace žáků a žákyň s mentálním postižením (například ve volném čase, při cestování). Jinak řečeno, každodenně používaná maličkost (aplikace, její využití) je v digitální inkluzi efektivnější než příležitostné používání internetu a procvičování digitálních kompetencí pouze ve školních podmínkách.
- **Oceňování zkušeností s médii.** Vzhledem k tomu, že média jsou v dnešní době stejně důležitou oblastí života jako „nemédia“, je třeba ocenit (aniž bychom přeceňovali jejich význam) jejich místo v životě mladých lidí s mentálním postižením. Projevování živého zájmu o používání technologií pro ně může být posilující zkušeností. Může se vyjadřovat zvědavostí týkající se například oblíbených her, navštěvovaných webových stránek („ukáž mi, jak to děláš“, „nauč mě to“, „řekni mi o tom víc“ a tak dále).

Pružnost při přizpůsobování programu Internetoví úžasňáci potřebám dětí s mentálním postižením

Na začátku jsem žáky seznámila s programem Internetoví úžasňáci. Nejprve jsem jim vše ukázala na interaktivní tabuli a pak se ostatní snažili vyřešit úkoly sami. Když to bylo pro někoho příliš těžké, zkusil to někdo jiný, střídali se v tom nebo jsme danou aktivitu přeskočili a vysvětlovali jsme si některé prvky pouze ústně.

Markéta Beránková – učitelka na Základní škole a Mateřské škole, 17. listopadu v Chomutově

Z PRAKTICKÉHO HLEDISKA

- **Doprovod v mediálních aktivitách.** Využívání médií společně s dětmi je příležitostí k vytváření společného pole pozornosti (například pojmenovávání různých věcí, které najdeme na internetu, diskuze o nich). Ze vztahového hlediska je společné používání internetu a moderních technologií stejně cenné jako procházky, kutilství nebo jiné tradičně ceněné společné aktivity s dětmi.
- **Upevňování vztahů s dětmi.** Přílišná kontrola může u dospělých vyvolat falešný pocit bezpečí. Paradoxně děti, které internet používají méně často, mohou být více vystavené tomu, že zakouší agrese (mohou si méně uvědomovat hrozby a hůře využívat internetové služby). Stává se, že děti, které mají nainstalovaný software omezující používání internetu, zažívají více hrozeb ve srovnání s těmi, které je na svém zařízení nemají (Kirwil, 2011; Livingstone, Haddon, 2009).
- **Využívání flexibilních metodických řešení a forem práce.** Školu navštěvují žáci a žákyně různorodí z mnoha hledisek, mimo jiné digitálních kompetencí, schopností, tzv. individuálních vzdělávacích potřeb, přístupu k digitálním technologiím. Vzhledem k tomu je zapotřebí nástrojů, metod, způsobů práce tak flexibilních, aby mohly být uspokojeny různé vzdělávací potřeby – také těch žáků a žákyň, kteří/ které mají nižší digitální kompetence. Toto doporučení je v souladu s postuláty UDL (Universal Design for Learning). Proto jsou potřebné co nejprostornější a nejflexibilnější formy realizace prioritních úkolů. Takovým vzorcem mohou být například digitální příběhy používané k rozvoji digitálních i sociálních kompetencí.

5 Vznikající výzvy – nové trendy

→ Zvyšování účasti lidí s mentálním postižením ve výzkumech a participativním designu

Stále častěji se poukazuje na potřebu dalšího výzkumů používání internetu, které se budou zakládat na pohledu mladých lidí s mentálním postižením, jejich zkušenostech a strategických používání internetu. Účast těchto osob na technologickém výzkumu bude nezbytná pro posílení jejich sebevědomí v dlouhodobějším horizontu (Safari a kol., 2021). Zapojení do navrhování řešení (například webových stránek, aplikací, vzdělávacích materiálů) je také významnou příležitostí k uspokojení potřeby autonomie, blízkosti a kompetencí osob s mentálním postižením.

→ **Flexibilní formy realizace různých vzdělávacích cílů, psychologických potřeb** (například umožnění sebe prezentace, rozvoje sociálně-emocionálních a digitálních kompetencí).

Digitální příběh

Digitální příběh má podobu krátkého filmového záznamu vzniklého spojením zvuku s obrazem, textem, animací a tak dále. Jeho vytvořením se zdokonalují digitální kompetence osob s mentálním postižením související s technickým zpracováním materiálu. Co je důležitější, mimochodem je zde prostor pro rozhodování, spolupráci a výběr materiálů. V závislosti na kompetenci autorů může být příběh vytvořen samostatně nebo s podporou. Může to být příběh o sobě nebo součást nějakého celku (například v kontextu skupiny, rodiny). Zvolené téma může mít širší (například o svém životě obecně) nebo užší (například cestování, zájmy, důležití lidé a tak dále) rozsah. Při práci s některými žáky a žákyněmi může sloužit omezenějším účelům (například rozvoj a využívání digitálních kompetencí). Pro ostatní tyto cíle mohou být obecnější (například posílení postavení, budování pocitu sounáležitosti, sebe prezentace; Saridaki, Meimaris, 2018). Příklady digitálních příběhů vytvořených osobami s mentálním postižením lze nalézt například na webu Projektu DigiStorID.

Photovoice

Za zmínku stojí také užitečnost Photovoice (Booth, Booth, 2003; Wass, Safari, 2020). Jedná se o metodu, která využívá fotografii jako prostředek k přístupu do světa lidských zkušeností a způsob prezentaci ostatním. Probíhá v rozsahu, se kterým souhlasí osoby, nichž se to týká. Účastníci a účastnice fotografují různé aspekty svého života, které pak vytvářejí příležitost k jejich dalšímu využití (například vytváření alb, prezentací, vedení rozhovorů na toto téma). Photovoice umožňuje odhalit osobní perspektivy, silné stránky, názory, usnadňuje komunikovat potřeby, prohlubuje vhled do sebe a tak dále. Může být prostředkem k dosažení vzdělávacích cílů nebo se jednoduše používá pro zábavu. Lze jej použít jako metodu diagnostiky, ale i výzkumu, jehož angažovanými účastníky jsou osoby s mentálním postižením.

6 Poznatky z nouzového distančního vzdělávání

Pandemie COVID-19 ještě více propojila každodenní fungování s novými technologiemi. V té době se zvýraznily digitální nerovnosti (Chadwick a kol., 2022; Caton a kol., 2022). Projevilo se také nerovnoměrné používání internetu – lepší pro vlastní potřeby, horší v oblasti školního vzdělávání:

[...] pokud jde o ty všechny sociální sítě, tedy Facebooky, Messengery, Whatsappy, Instagramy, Snapchaty, tak děti, ty s mentálním postižením, jsou prostě neuvěřitelně znalé. Nedokážou však poslat úkol přes Teams (Plichta, 2021).

- Pro učitele a učitelky bylo jednodušší realizovat na dálku didaktiku než výchovné úkoly. Nejčastěji zastávali názor, že distanční vyučování rozdílů spíše prohlubuje, než je vyrovnává (Buchnat a kol., 2021).
- Úspěšné využití moderních technologií pro distanční vzdělávání mladých lidí s mentálním postižením bylo podmíněno silnou angažovaností členů domácnosti a mírnějším

stupněm mentálního postižení (K. Kversøy a kol., 2021). Lidé s mentálním postižením (i ti s těžšími kognitivními poruchami a větší potřebou podpory), kteří měli podporu a kteří už dříve používali technologie, si během pandemie vedli lépe (Amor a kol., 2021).

- Digitální nerovnosti se však netýkaly jen mladých lidí, projevily se i v případě učitelů a učitelek (Chiner a kol., 2022).
- Nadbytek volného času a větší ponoření do světa internetových aktivit přineslo také rizika spojená se sociálními kontakty s cizími lidmi.

Pandemie způsobila nárůst zájmu o témata diskutovaná v této studii. Hození do hluboké vody světa technologií ve vzdělávání má za následek zvýšení kompetencí učitelek a učitelů v této oblasti (alespoň na technické úrovni). Dalším krokem by mělo být hledání nových metodických řešení přizpůsobených prostředí a digitálním nástrojům (Pyžalski, 2019).

7 Další prameny

[Vulnerable Children in a Digital World Report](#) [↗](#)

Zpráva v angličtině.

Ve zprávě internetmatters.org lze nalézt výsledky výzkumu digitálního života dětí se speciálními potřebami (ve věku 10–16 let) a jejich zranitelnosti vůči nebezpečím na síti.

Ve výzkumu si kladli otázky:

- Znamenají offline speciální potřeby také online speciální potřeby?
- Generuje offline speciální potřeba určité druhy rizika?
- Umožňuje zkušenost s rizikem předvídat další rizika?

Skupiny mladých lidí byly rozděleny podle následujících rizikových faktorů: speciální potřeby v rodině, komunikační potíže, tělesné postižení, speciální vzdělávací potřeby a potíže související s duševním zdravím. Kromě výsledků ve zprávě lze nalézt postřehy pro učitele, služby, bezpečnost a průmysl.

[Walk a mile in their shoes: Bullying and the child with special needs \(2013\).](#) [A Report and Guide from AbilityPath.org](#) [↗](#)

Zpráva v angličtině.

Zpráva odhaluje větší rozšířenost (a dokonce všeobecnost) zraňování žáků a žákyň s postižením ve srovnání s mladými lidmi bez postižení. Bullying (šikana) má v případě těch prvních více chronický charakter a jejich postižení je důvodem zraňování. To platí i pro fungování online. Zpráva kromě výsledků ilustrovaných prohlášeními účastníků průzkumu zahrnuje Parent Toolkit a Teacher Toolkit. Lze tam nalézt materiály, které pomohou chránit žáky a žákyně s postižením před násilím.

Materiály projektu ROBUSD (Reducing bullying – strengthening diversity)

→ [Videonahrávky](#)

→ [Učebnice](#)

Projekt ROBUSD (Reducing Bullying – Strengthening Diversity) si kladl za cíl prevenci šikany (včetně kyberšikany) ve školním prostředí, zejména ve vztahu k žákům a žákyním s individuálními vzdělávacími potřebami (např. s mentálním postižením). Agrese vrstevníků má své hluboké negativní individuální a sociální dopady a je významným problémem jak ve vzdělávání, tak i ve veřejném zdraví. Hlavním cílem projektu bylo vyvinout inovativní osnovy a vytvořit vzdělávací materiály o mechanismech šikany a její prevenci. Znalosti stojící za materiály jsou zakořeněny ve výzkumu a praktických zkušenostech týkajících se speciálních vzdělávacích potřeb a vyloučení ze skupiny vrstevníků. Soubor materiálů se skládá ze série videoprezentací a e-knih.

Bibliografie

- Alfredsson Ågren, K. (2020). Internet use and digital participation in everyday life: Adolescents and young adults with intellectual disabilities (T. 1734). „Linköping University Electronic Press”. <https://doi.org/10.3384/diss.diva-168070>.
- Alfredsson Ågren, K., Kjellberg, A., & Hemmingsson, H. (2020). Digital participation? Internet use among adolescents with and without intellectual disabilities: A comparative study. „New Media & Society”, 22(12), 2128–2145.
- Amichai-Hamburger, Y., McKenna, K. Y. A., & Tal, S.-A. (2008). E-empowerment: Empowerment by the internet. „Computers in Human Behavior”, 24, 1776–1789. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2008.02.002>.
- Amor, A. M., Navas, P., Verdugo, M. A., & Crespo, M. (2021). Perceptions of people with intellectual and developmental disabilities about COVID-19 in Spain: A cross-sectional study. „Journal of Intellectual Disability Research”, 65(5), 381–396. <https://doi.org/10.1111/jir.12821>.
- Booth, T., & Booth, W. (2003). In the Frame: Photovoice and mothers with learning difficulties. „Disability & Society”, 18(4), 431–442. <https://doi.org/10.1080/0968759032000080986>.
- Buchnat, M., Jaskulska, S., Jankowiak, B. (2021). Kształcenie na odległość uczniów i uczennic z lekką niepełnosprawnością intelektualną w czasie pandemii COVID-19 w opiniach nauczycieli i nauczycielek. „Rocznik Pedagogiczny”, 44, 107–122. <https://doi.org/10.2478/rp-2021-0008>.
- Buijs, P. C. M., Boot, E., Shugar, A., Fung, W. L. A., Bassett, A. S. (2017). Internet Safety Issues for Adolescents and Adults with Intellectual Disabilities. „Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities”, 30(2), 416–418. <https://doi.org/10.1111/jar.12250>.
- Caton, S., Hatton, C., Gillooly, A., Oloidi, E., Clarke, L., Bradshaw, J., Flynn, S., Taggart, L., Mulhall, P., Jahoda, A., Maguire, R., Marriott, A., Todd, S., Abbott, D., Beyer, S., Gore, N., Heslop, P., Scior, K., Hastings, R. P. (2022). Online social connections and Internet use among people with intellectual disabilities in the United Kingdom during the COVID-19 pandemic. „New Media & Society”, 14614448221093762. <https://doi.org/10.1177/14614448221093762>.
- Chadwick, D., Ågren, K. A., Caton, S., Chiner, E., Danker, J., Gómez-Puerta, M., Heitplatz, V., Johansson, S., Normand, C. L., Murphy, E., Plichta, P., Strnadova, I., Wallén, E. F. (2022). Digital inclusion and participation of people with intellectual disabilities during COVID-19: A rapid review and international bricolage. „Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities”, 19(3), 242–256. <https://doi.org/10.1111/jppi.12410>.
- Chadwick, D., Wesson, C., Fullwood, C. (2013). Internet Access by People with Intellectual Disabilities: Inequalities and Opportunities. *Future Internet*, 5, 376–397. <https://doi.org/10.3390/fi5030376>.
- Chiner, E., Gómez-Puerta, M., Cardona-Moltó, M. C. (2022). Digital inclusion in Spanish mainstream and special schools: Teachers' perceptions of Internet use by students with intellectual disabilities. „British Journal of Learning Disabilities”, <https://doi.org/10.1111/bld.12503>.
- Chiner, E., Gómez-Puerta, M., Cardona-Moltó, M. C. (2017). Internet and people with intellectual disability: An approach to caregivers' concerns, prevention strategies and training needs. „Journal of New Approaches in Educational Research”, 6(2), <https://doi.org/10.7821/naer.2017.7.243>.
- Chiner, E., Gómez-Puerta, M., Mengual-Andrés, S. (2021). Opportunities and Hazards of the Internet for Students with Intellectual Disabilities: The Views of Pre-Service and In-Service Teachers. „International Journal of Disability, Development and Education”, 68(4), 538–553. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2019.1696950>.

- Cook, E. E., Nickerson, A. B., Werth, J. M., Allen, K. P. (2017). Service providers' perceptions of and responses to bullying of individuals with disabilities. „Journal of Intellectual Disabilities”, 21(4), 277–296. <https://doi.org/10.1177/1744629516650127>.
- Gałecki, P., Świącicki, Ł. (red.) (2015). *Kryteria diagnostyczne z DSM-5: desk reference*. Wrocław: Edra.
- Glencross, S., Mason, J., Katsikitis, M., Greenwood, K. M. (2021). Internet Use by People with Intellectual Disability: Exploring Digital Inequality – A Systematic Review. „Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking”, 24(8), 503–520. <https://doi.org/10.1089/cyber.2020.0499>.
- Kijak, R. (2013). *Niepełnosprawność intelektualna między diagnozą a działaniem*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Livingstone, S., Haddon, L. (2009). *EU Kids Online: Final report 2009*.
- Livingstone, S., Mascheroni, G., Staksrud, E. (2018). European research on children's internet use: Assessing the past and anticipating the future. „New Media & Society”, 20(3), 1103–1122. <https://doi.org/10.1177/1461444816685930>.
- Löfgren-Martenson, L., Sorbring, E., Molin, M. (2015). „T@ngled Up in Blue”: Views of Parents and Professionals on Internet Use for Sexual Purposes Among Young People with Intellectual Disabilities. „Sexuality and Disability”, 4(33), 533–544. <https://doi.org/10.1007/s11195-015-9415-7>.
- Majnemer, A., McGrath, P. J., Baumbusch, J., Camden, C., Fallon, B., Lunsy, Y., Miller, S. P., Sansone, G., Stainton, T., Sumarah, J., Thomson, D., Zwicker, J. (2021). Time to be counted: COVID-19 and intellectual and developmental disabilities—an RSC Policy Briefing. FACETS. <https://doi.org/10.1139/facets-2021-0038>.
- McHugh, M. C., Howard, D. E. (2017). Friendship at Any Cost: Parent Perspectives on Cyberbullying Children With Intellectual and Developmental Disabilities. „Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities”, 10(4), 288–308. <http://doi.org/10.1080/19315864.2017.1299268>.
- Molin, M., Sorbring, E., Löfgren-Martenson, L. (2015). Teachers' and parents' views on the Internet and social media usage by pupils with intellectual disabilities. „Journal of Intellectual Disabilities”, 19(1), 2233. <https://doi.org/10.1177/1744629514563558>.
- Plichta, P. (2010). *Uczniowie niepełnosprawni intelektualnie jako ofiary i sprawcy agresji rówieśniczej – kontekst edukacyjny*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Łodzi/University of Stavanger, <https://depot.ceon.pl/handle/123456789/1249>.
- Plichta, P. (2017). *Socjalizacja i wychowanie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną w erze cyfrowej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Plichta, P. (2019). The use of information and communication technologies by young people with intellectual disabilities in the context of digital inequalities and digital exclusion. „E-Methodology”, 5(5), 11–23. <https://doi.org/10.15503/emet.v5i5.521>.
- Plichta, P. (2021). Ocena zdalnych działań edukacyjnych i wspierających adresowanych do osób z niepełnosprawnością intelektualną w czasie pandemii COVID-19. „Studia z Teorii Wychowania”, 3, 133–153.
- Pyżalski, J. (2012). From cyberbullying to electronic aggression: Typology of the phenomenon. „Emotional and Behavioural Difficulties”, 17, 305–317. <https://doi.org/10.1080/13632752.2012.704319>.
- Pyżalski, J. (2019). *Cyfrowa Pedagogika Medialna*. [In:] Kwieciński Z., Śliwerski B. (red.). *Pedagogika. Podręcznik akademicki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Safari, M. C., Wass, S., Thygesen, E. (2021). 'I Got To Answer the Way I Wanted To': Intellectual Disabilities and Participation in Technology Design Activities. „Scandinavian Journal of Disability Research”, 23(1), Article 1. <https://doi.org/10.16993/sjdr.798>.
- Sallafranque-St-Louis, F., Normand, C. L. (2017). From solitude to solicitation: How people with intellectual disability or autism spectrum disorder use the internet. „Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace”, 11(1), Article 1. <https://doi.org/10.5817/CP2017-1-7>.

- Saridaki, M., Meimaris, M. (2018). *Digital Storytelling for the empowerment of people with intellectual disabilities. Proceedings of the 8th International Conference on Software Development and Technologies for Enhancing Accessibility and Fighting Info-exclusion*, 161164. <https://doi.org/10.1145/3218585.3218664>.
- Schalock, R. L., Borthwick-Duffy, S. A., Bradley, V. J., Buntinx, W. H. E., Coulter, D. L., Craig, E. M., Gomez, S. C., Lachapelle, Y., Luckasson, R., Reeve, A., Shogren, K. A., Snell, M. E., Spreat, S., Tasse, M. J., Thompson, J. R., Verdugo-Alonso, M. A., Wehmeyer, M. L., Yeager, M. H. (2010). *Intellectual Disability: Definition, Classification, and Systems of Supports*. American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Schalock, R. L., Luckasson, R., Tassé, M. J. (2019). The contemporary view of intellectual and developmental disabilities: Implications for psychologists. „*Psicothema*”, 31.3, 223–228. <https://doi.org/10.7334/psicothema2019.119>.
- Seale, J. (2014). The role of supporters in facilitating the use of technologies by adolescents and adults with learning disabilities: A place for positive risk-taking? „*European Journal of Special Needs Education*”, 29(2), 220–236. <https://doi.org/10.1080/08856257.2014.906980>.
- Sorbring, E., Molin, M., Löfgren, L. (2017). „I'm a mother, but I'm also a facilitator in her every-day life”: Parents' voices about barriers and support for internet participation among young people with intellectual disabilities. „*Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*”, 11. <https://doi.org/10.5817/CP2017-1-3>.
- Tomczyk, Ł. (2019). *Problematyczne Użytkowanie Internetu EU KIDS Online 2018 Polska*.
- Wass, S., Safari, M. C. (2020). Photovoice-Towards Engaging and Empowering People with Intellectual Disabilities in Innovation. „*Life*” 10(11), E272. <https://doi.org/10.3390/life10110272>.
- Wehmeyer, M. L. (2021). The Future of Positive Psychology and Disability. „*Frontiers in Psychology*”, 12. <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2021790506>.
- Young, K. S. (2017). Assessment issues with internet-addicted children and adolescents. [In:] *Internet addiction in children and adolescents: Risk factors, assessment, and treatment*. Springer Publishing Company, <https://doi.org/10.1891/9780826133731.0008>.